

Державний лад. Форми держави

Очікувані результати

Після цього уроку ви зможете:

- пояснювати та застосовувати поняття «форма держави»;
- характеризувати державний лад;
- описувати елементи державного ладу і розрізняти їх.

Пригадайте!

Які органи влади в державах, що вивчалися на уроках історії, вам відомі? Які органи влади існують у сучасній Україні, в інших європейських державах?

Почнемо!

Вивчаючи історію стародавнього світу, середніх віків, ранньої нової доби, ви вже дізналися, що органи влади бувають різні: в державі може правити князь, цар, король, хан, султан, імператор, гетьман чи парламент. Держава може складатися зі штатів, як США, із полків, як Гетьманщина, чи не мати чіткого поділу на адміністративно-територіальні одиниці, як Австрія. Кожна держава має свої особливості, які склалися історично.

1. Що таке державний лад?

Нині у світі існує велика кількість держав. Кожна з них унікальна та неповторна. Особливості побудови й організації державної влади, території знаходять своє відображення у формі держави (державному ладі).

Державний лад (форма держави) – складне поняття, що характеризує державу за трьома складовими, а саме: формою правління (це способи

організації вищих органів державної влади), формою державного (або територіального) устрою (це адміністративно-територіальний розподіл держави) та формою політичного режиму (це характер здійснення політичної влади в процесі управління).

Державний лад (форма держави) фіксується в основних законах держави.

2. Якими бувають форми правління?

Так історично склалося, що кожна держава має свої, особливі органи влади. Які саме вищі органи влади існують? Чому і чим вони відрізняються в різних країнах? Які повноваження вони мають? Ці питання розкриває поняття «форма правління».

Форма правління – це порядок створення й організації вищих органів державної влади, їхні повноваження та взаємовідносини між цими органами. Основними формами правління є монархія та республіка.

Монархія – це форма правління, за якої державна влада повністю або частково зосереджується в руках одноосібного глави держави і зазвичай передається у спадок. Фараон Тутмос III, король Людовік XVI, імператриця Марія-Терезія були монархами, хоча їхні титули називалися по-різному.

Монархії бувають необмеженими і обмеженими.

У недалекому минулому у багатьох країнах світу влада монархів ніким і нічим не була обмеженою. Тому і отримала назву – *необмежена (чи абсолютна) монархія*. Це форма правління, за якої верховна влада в державі зосереджена в руках одноосібного глави держави (монарха). Цей вид монархії характеризується відсутністю будь-яких представницьких органів, зосередженням усієї повноти влади в руках монарха. Прикладами абсолютної монархії в наш час можуть бути Саудівська Аравія, Бруней, Катар та інші.

А ви знайдете мою країну на карті?

Хаджи Хассанал Болкіах – Султан Брунея

Моїм побажанням є, аби
панував мир у серцях
людей і в родинях ...

Франциск — 266-й Папа Римський

Окремим різновидом необмеженої монархії є *теократична монархія*. Глава держави (монарх) є одночасно і главою церкви. Політична влада в таких країнах належить духовенству. Прикладом теократичної монархії сьогодні є Ватикан.

Після «Славної революції» в Англії XVII ст. парламент перебрав на себе частину повноважень короля, обмеживши його владу. *Обмежена монархія* – це форма правління, у якій влада монарха обмежена представницьким органом – парламентом. За обмеженої монархії законодавча влада належить саме парламенту, виконавча – монарху (чи кабінету міністрів), судова – судам, які обираються чи призначаються.

Обмежена (конституційна) монархія сьогодні існує в таких країнах як Велика Британія, Японія та ін.

Hello!
How do you do?

Єлизавета II - королева і голова
держави Сполученого Королівства
Великої Британії та Північної
Ірландії та 15-ти країн Співдружності
націй

Нарухіто – Імператор Японії

Монархія є найдавнішою формою правління, але республіка також з'явилася ще в стародавньому світі. Чим же республіка відрізняється від монархії? Ви вже здогадалися? У республіці немає одноосібного глави держави, чия влада передається у спадок. *Республіка* – це форма правління, за якої повноваження верховної влади здійснюють органи, які обираються населенням на певний термін. У республіці громадяни можуть обирати парламент та президента. З історії вам відомі Римська республіка, Республіка Об'єднаних провінцій (Голландія).

Сучасні республіки поділяються на парламентські, президентські та змішані. До якого типу відноситься республіка, залежить від повноважень парламенту і президента в конкретній країні, від того, хто формує уряд. Повноваження, як правило, прописані в конституції держави.

Парламентська республіка характеризується центральним становищем парламенту серед інших державних органів. Уряд формується лідером партії, яка перемогла на парламентських виборах. На чолі уряду стоїть прем'єр-міністр. Уряд відповідальний перед парламентом. У деяких країнах парламент, зазвичай, обирає і президента, але роль голови держави при такій формі правління символічна.

Deutschland – одна з
найбільших і найсильніших
держав Європи!

Ангела Меркель – федеральний канцлер
(голова уряду) Німеччини

Шалом! Вітаю! Мою
країну називають
«Святою Землею»!

Беньямін Нетаньягу — прем'єр-міністр
Ізраїлю

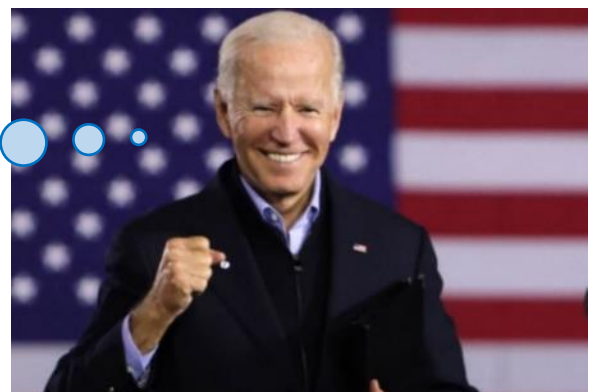

У наш час парламентська республіка існує у Німеччині, Італії, Чехії, Угорщині, Ірландії, Ізраїлі та інших державах.

Президентська республіка являє собою таку форму правління, за якої у руках президента поєднані повноваження глави держави і глави уряду. Президент і парламент обираються всім населенням, яке має виборче право. Уряд президентської республіки несе відповідальність перед президентом. Президент має право вето щодо законів, які приймаються парламентом. Як глава держави президент представляє країну на міжнародній арені, може підписувати міжнародні угоди з наступною їх ратифікацією парламентом.

Як співають у пісні:
«Amerika the
Beautiful»

Джо Байден – 46-й Президент
Сполучених Штатів Америки

А ми – нащадки майя,
ацтеків, іспанців та інших
народів!

*Андрес Мануель Лопес Обрадор –
президент Мексики*

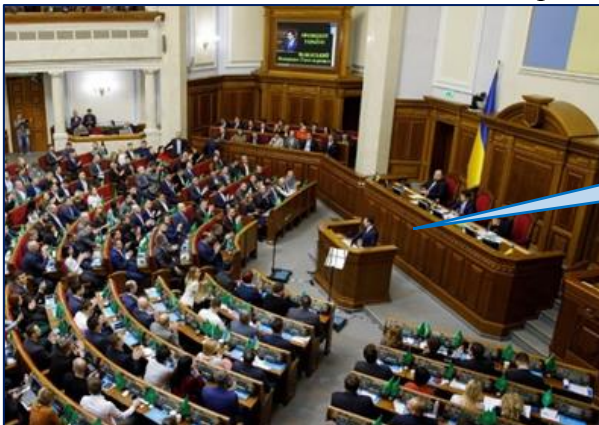
Прикладами президентських республік є Сполучені Штати Америки, Мексика, Аргентина та інші.

Крім двох зазначених, існує третій вид республіки – його називають *змішаним типом республіки*. У змішаних республіках парламент і президент мають широке коло повноважень. У залежності від того, кому підпорядковується уряд, виділяють парламентсько-президентські і президентсько-парламентські республіки. Такий тип республік існує в Україні, у Франції, Португалії, Румунії, Словенії, Хорватії та інших державах.

Vive la France!

*Франція – президентсько-парламентська
республіка. Президент –
Емманюель Макрон*

Слава Україні!

*Україна – парламентсько-президентська
республіка. Засідання Верховної Ради
України*

3. Що таке державний (територіальний) устрій?

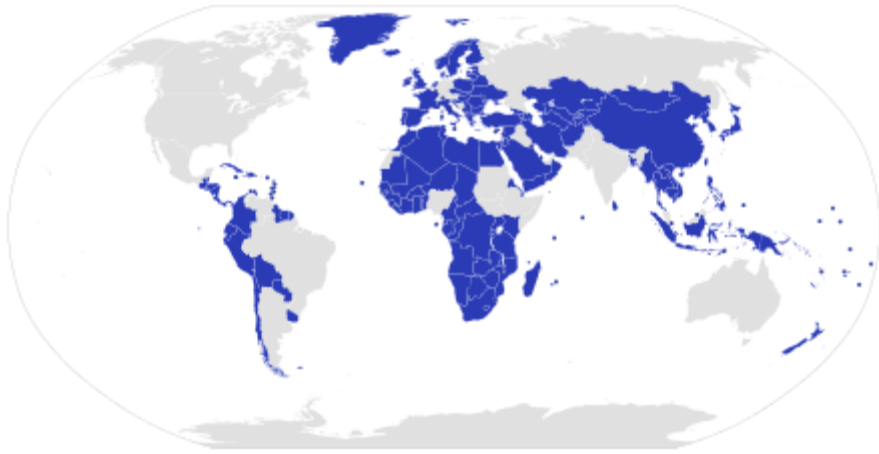
Для кожної держави важливим є спосіб територіальної організації країни, взаємодія центральних і місцевих органів влади. Чи вся територія підпорядковується одному центру, чи єдині закони діють у державі, чи можуть вони бути різними? Щоб відповісти ці та інші питання, розглянемо поняття «державний (територіальний) устрій».

У конституціях країн світу містяться норми щодо *територіальної організації держави*. Вони регулюють питання, пов'язані з територіальним поділом країни на окремі частини (області, штати, землі, кантони, воєводства тощо).

За формою територіального устрою держави поділяють *на прості (унітарні) та складні*.

Простою, або унітарною (від латин. — єдність) є держава, у складі якої відсутні самостійні державні утворення (не мають суверенних прав). Така держава має єдину систему державних органів, які поширюють свою владу на всі адміністративно-територіальні одиниці країни. Наприклад, всі воєводства Польщі мають однаковий статус і підпорядковуються центральним органам влади. У таких державах існує єдине громадянство, єдина система права.

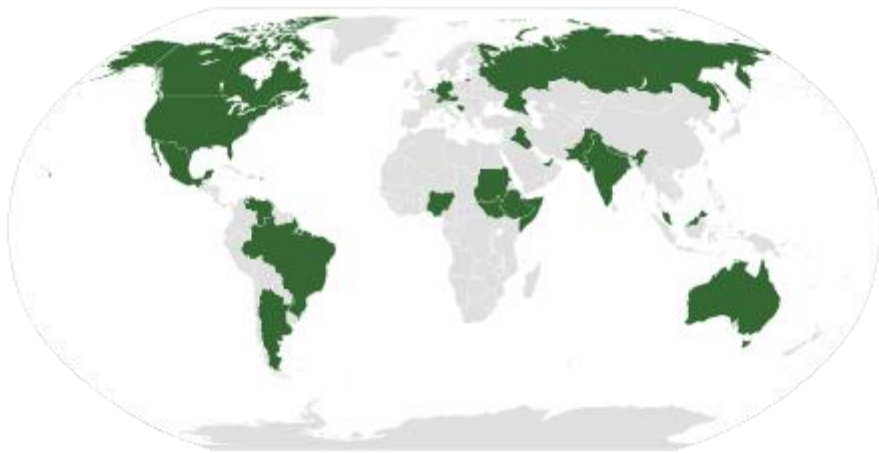

Унітарні держави на карті світу (позначені синім кольором)

Більшість держав у сучасному світі є унітарними. До унітарних держав належать Україна, Франція, Японія, Єгипет та інші.

Інший тип територіального устрою – складні держави. У складних державах адміністративно-територіальні одиниці можуть мати певну самостійність.

До складних держав належать *федерація, конфедерація, імперія*. *Федерація*— це складна держава, що включає території, які мають обмежений суверенітет. Ці території називають суб'єктами федерації. Для федерації характерна особлива дворівнева організація влади. Так, у США, які складаються з п'ятидесяти штатів та федерального округу Колумбія, існує центральний (федеральний) уряд і уряди штатів. Федеративними державами також є Німеччина, Швейцарія, Росія та інші.

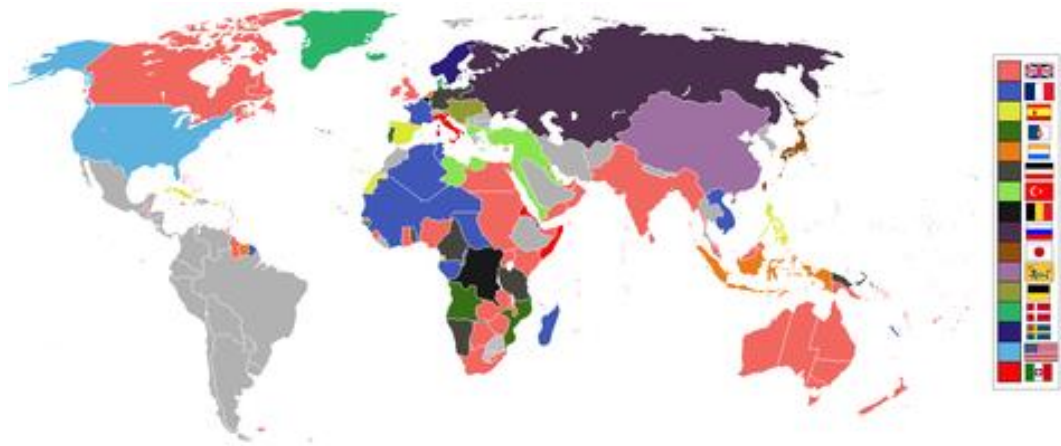

Федеративні держави на карті світу (позначені зеленим кольором)

Конфедеративні держави наразі на карті світу не знайти. *Конфедерація* — це договірний союз держав, кожна з яких зберігає повний суверенітет.

Конфедерація характеризується добровільним об'єднанням, що необхідне для вирішення спільних справ, створенням спільних органів шляхом рівного представництва держав, відсутністю єдиного громадянства, Ця форма державного устрою має здебільшого лише історичний характер. Через етап конфедерацій пройшли США, Нідерланди, Швейцарія. Остання конфедерація – Сенегамбія (1981-1989 рр.). Сучасний Європейський союз можна умовно віднести до конфедерації.

Іще один тип складної держави, що відійшов в історію, – імперія. *Імперія* — це складна держава, яка включає суверенну державу — метрополію і підвладні їй території — колонії. Найбільшими імперіями в минулому були Британська, Монгольська, Російська, Іспанська імперії.

Колоніальні імперії в кінці XIX ст.

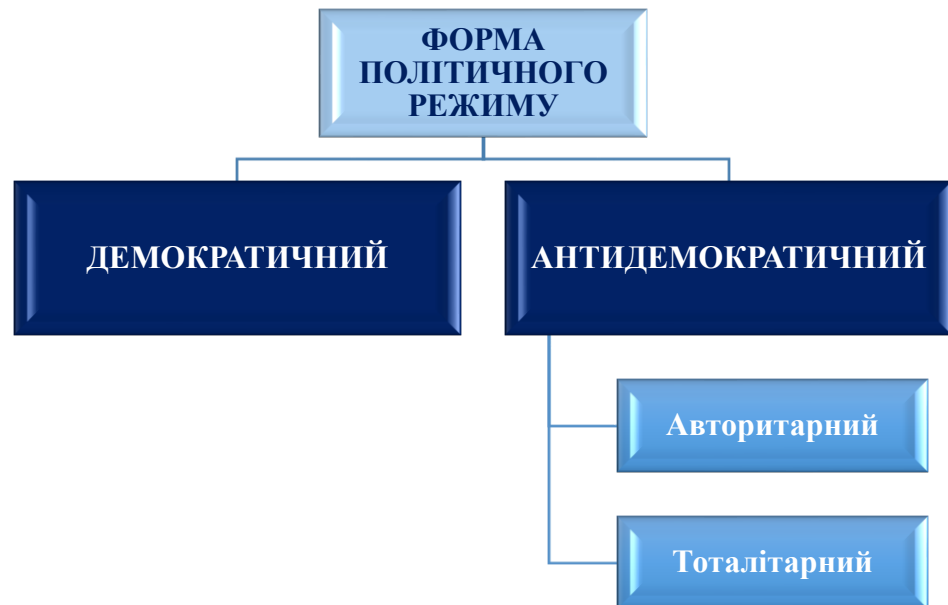
4. Що таке політичні режими та якими вони бувають?

Що ще є важливим для визначення державного ладу, окрім вищих органів влади, поділу території і статусу адміністративно-територіальних одиниць? Це способи взаємодії влади і населення. Для визначення таких способів розглянемо поняття «політичний режим».

Політичний режим — це форма взаємодії держави та її населення.

Політичний режим у державі визначається тим, наскільки до формування влади долучається народ, наскільки забезпечені і реалізуються права людини в державі, як ураховується суспільна думка під час прийняття владних рішень, яку роль відіграють недержавні та неполітичні (громадські) організації тощо. З урахуванням наведених характеристик розрізняють *демократичний* та

антидемократичний режими.

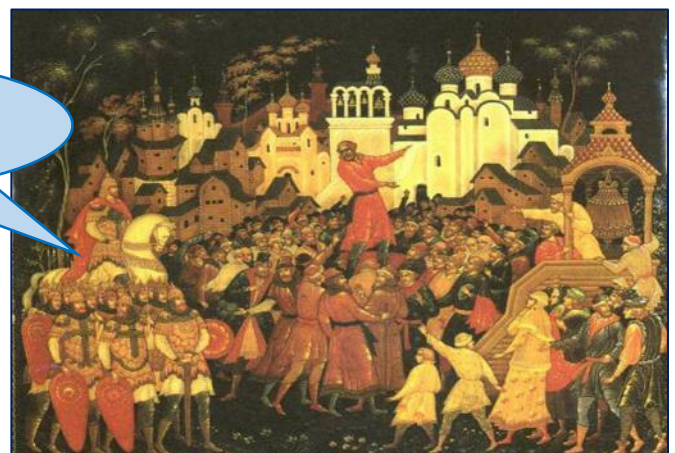
Демократія зародилася ще в стародавні часи. Це поняття перекладається з давньогрецької як «влада народу». Суть поняття полягає в тому, що народ чи його представники мають вплив на прийняття рішень у державі, право на участь в управлінні державою. Так було в Давній Греції (народні збори), у Русі-Україні (віче).

Громадяни Афін! До вас звертаюся я...

Батьківщиною демократії вважається Давня Греція

Геть Ізяслава!

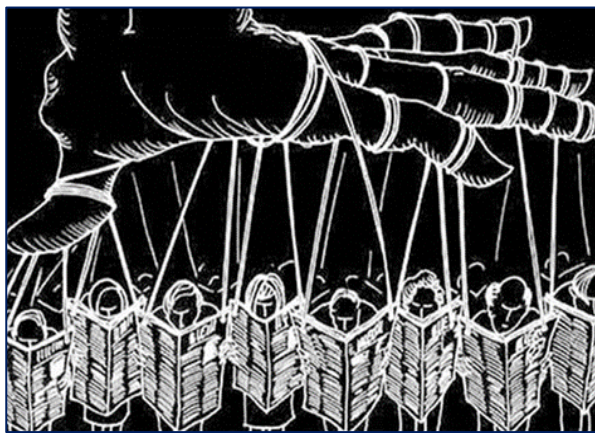

На Русі формою демократії було віче

Основними ознаками демократичного режиму є гарантії особистих прав і свобод, захищеність особи від свавілля та беззаконня, існування різних форм власності, створення умов для діяльності різних політичних партій та громадських організацій, відсутність цензури, панування законів в усіх сферах життя.

У минулому частіше зустрічалися протилежні демократії політичні режими. Ви пам'ятаєте про тиранії і диктатури. На сьогодні виділяють два основних типи *антидемократичних режимів* – тоталітарний та авторитарний.

Тоталітарний режим – це абсолютна протилежність демократичному режиму. Він характеризується мінімумом або і повною відсутністю політичних прав і свобод громадян, втручанням держави в усі сфери суспільного та особистого життя громадян, владою в державі однієї політичної партії, нетерпимістю до інакодумства і опозиції. Тоталітарні режими існували в Німеччині, Італії, СРСР та інших державах в XX столітті. Нині вважається, що тоталітаризм залишився тільки в Північній Кореї.

Сучасні карикатури «Антидемократичні режими»

Проміжне становище між демократією та тоталітаризмом займає авторитаризм. При авторитарному режимі державна влада концентрується в руках однієї особи, навколо якої формується правляча верхівка; також наявні збройні формування, здатні у будь-який момент придушити виступи невдоволеного населення; формально зберігаються різні органи державної влади, але політичні права і свободи обмежені, опозиція в державі зазнає значних утисків. Сучасні Росія і Білорусь є прикладами авторитарних режимів.

Я ж не
порушив
закон ...

Я маю
право!

Затримання протестувальників у Росії та Білорусі

Серед антидемократичних режимів ще розрізняють фашистський, нацистський, комуністичний, расистський, терористичний, диктатуру. Тоталітаризм назвали феноменом ХХ століття. Чому так склалося, ви дізнаєтеся на уроках історії

Націонал-соціалізм — тоталітарна політична ідеологія в Німеччині у часи Третього рейху

Апартеїд — офіційна політика расової дискримінації в 1948—1991 рр. у ПАР проти корінного населення

Отже, у світі існує багато різновидів державного ладу, коли варіюються різні форми правління з різними формами територіального устрою та різними

політичними режимами. У сучасному цивілізованому світі переважають демократичні республіки.

За якими правилами живуть держави і навіщо ці правила потрібні? *Про це та багато іншого ви дізнаєтеся на наступному занятті* 😊

Перевірте, чи все ви зрозуміли по цій темі, переглянувши **ПРЕЗЕНТАЦІЮ** до заняття.

Якщо на всі питання ви зможете відповісти, значить, теоретичний матеріал ви засвоїли!